

BOLALARNI KITOBGA QIZIQTIRISHNING ILK PEDAGOGIK USULLARI

Alijonova Odinaxon

Qo‘qon universiteti Maktabgacha ta‘lim yo‘nalishi 1-24 guruh talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20306859>

Annotatsiya: Bolalarda kitobga mehr va mutolaa madaniyatini shakllantirish maktabgacha ta‘limning eng muhim vazifalaridan biridir. Kitob inson tafakkurini boyituvchi, nutqini rivojlantiruvchi, dunyoqarashini kengaytiruvchi hamda axloqiy sifatlarni shakllantiruvchi asosiy manba hisoblanadi. Ayniqsa, maktabgacha yosh davrida bolalarda kitobga nisbatan qiziqish uyg‘otish kelajakdagi intellektual rivojlanishning mustahkam poydevorini yaratadi. Ushbu jarayonda pedagog va ota-onalarning hamkorligi, to‘g‘ri tanlangan metodlar, qiziqarli yondashuvlar hamda bolaning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada bolalarni kitobga qiziqtirishning ilk pedagogik usullari, ularning mazmun-mohiyati, amaliy ahamiyati hamda zamonaviy ta‘lim jarayonidagi o‘rni ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan yoritilgan.

Kalit so‘zlar: kitob, mutolaa, maktabgacha ta‘lim, pedagogika, bolalar tarbiyasi, nutq rivoji, tarbiyachi, ota-ona, o‘qish madaniyati, pedagogik metodlar.

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari rivojlangan davrda yosh avlodning kitobga bo‘lgan qiziqishini shakllantirish dolzarb pedagogik muammolardan biri hisoblanadi. Chunki inson tafakkuri, ma‘naviy kamoloti va ijtimoiy ongining rivojlanishida kitobning o‘rni beqiyosdir. Kitob insonni fikrlashga, tahlil qilishga, voqea-hodisalarni anglashga, yaxshilik va yomonlikni farqlashga o‘rgatadi. Ayniqsa, bolalik davrida shakllangan kitobxonlik odati insonning butun hayoti davomida unga hamroh bo‘ladigan muhim ma‘naviy ehtiyojga aylanadi.

Maktabgacha yosh — bolaning eng faol rivojlanish davri bo‘lib, bu bosqichda uning nutqi, tafakkuri, tasavvuri, xotirasi va qiziqishlari shakllanadi. Shu sababli aynan ushbu davrda bolalarni kitobga qiziqtirish, ularda tinglash, kuzatish, savol berish va fikr bildirish ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim hisoblanadi. Bola dastlab kitobni o‘qish uchun emas, balki rasm, rang-barang tasvirlar, ertak qahramonlari va kattalarning ifodali o‘qishi orqali sevib qoladi. Demak, kitobga muhabbat uyg‘otish jarayoni ilk pedagogik yondashuvlardan boshlanadi.

Bolalarni kitobga qiziqtirishda faqat bog‘cha yoki maktab emas, balki oilaning ham o‘rni beqiyosdir. Ota-onaning kitobga bo‘lgan munosabati, uyda kitob muhitining mavjudligi, kechki ertak o‘qish odati, bolaga kitob sovg‘a qilish an‘analari bolada kitobxonlik madaniyatining shakllanishiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Agar bola kattalarning kitob o‘qiyotganini ko‘rsa, u ham tabiiy ravishda kitobga qiziqqa boshlaydi.

Pedagogik nuqtai nazardan qaralganda, bolalarni kitobga jalb etishda majburlash emas, balki qiziqtirish usuli samaraliroq hisoblanadi. O‘yin orqali o‘qish, sahnalashtirish, rolli ijro, rasmlilik hikoyalar, ovozli ifodali o‘qish, savol-javob metodlari bolalarning kitobga bo‘lgan mehrini oshiradi. Ayniqsa, xalq og‘zaki ijodi namunalari — ertaklar, topishmoqlar, maqollar, tez aytishlar va she‘rlardan foydalanish bolalarning emotsional qabul qilish qobiliyatini kuchaytiradi.

O‘zbekiston Respublikasida ham yosh avlodni kitobxonlikka keng jalb etish davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida e‘tirof etilgan. Prezidentimiz tomonidan kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish, kutubxonalar faoliyatini takomillashtirish va bolalar adabiyotini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan qator qaror va farmonlar qabul qilingan. Bu esa pedagoglar zimmasiga yanada katta mas‘uliyat yuklaydi.

Mazkur maqolaning мақсади болаларни kitobga qiziqtirishning ilk pedagogik usullarini ilmiy asosda tahlil qilish, samarali metodlarni yoritish va amaliy tavsiyalar berishdan iboratdir.

Bolalarni kitobga qiziqtirish jarayoni oddiy o'qishdan boshlanmaydi, balki bolaning kitobni sevishi, unga yaqinlashishi va uni o'zining do'stidek qabul qilishi bilan boshlanadi. Pedagogik amaliyot shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalarda kitobga qiziqish uyg'otish uchun eng avvalo ularda emotsional yaqinlik hosil qilish zarur. Bola kitobni qiziqarli ertaklar, yorqin rasmlar va mehr bilan aytilgan hikoyalar orqali sevadi.

Birinchi pedagogik usul — ifodali o'qish metodidir. Tarbiyachi yoki ota-ona ertak, hikoya yoki she'rni ifodali, hissiy va ta'sirchan tarzda o'qib bersa, bola matn mazmunini chuqurroq his qiladi. Ovoz ohangi, pauza, mimika va hissiy ifoda bolada qiziqish uyg'otadi. Masalan, ertakdagi qahramonlar ovozini turlicha ifodalash, hayvonlar tovushini taqlid qilish, voqeani jonli tarzda yetkazish bolaning diqqatini uzoq vaqt saqlab turadi.

Ikkinchidan rasmi kitoblardan foydalanishdir. Maktabgacha yoshdagi bolalar ko'proq vizual qabul qilishga moyil bo'lganligi sababli rasmi kitoblar ular uchun juda samaralidir. Rangli tasvirlar, katta shakllar, qiziqarli qahramonlar va sodda mazmundagi hikoyalar bolaning tasavvurini boyitadi. Bola avval rasmlarni kuzatadi, keyin voqea mazmuniga qiziqadi. Shu tariqa kitobga nisbatan ichki ehtiyoj shakllanadi.

Uchinchidan ertak terapiyasi hisoblanadi. Ertaklar bolalar ruhiyatiga eng yaqin janr bo'lib, ular orqali nafaqat kitobga qiziqish, balki axloqiy tarbiya ham amalga oshiriladi. Yaxshilik va yomonlik, halollik va yolg'on, do'stlik va xiyonat kabi tushunchalar ertak orqali sodda va ta'sirchan shaklda yetkaziladi. Bola ertak qahramonlari bilan o'zini taqqoslaydi va ulardan xulosa chiqaradi.

Bundan tashqari sahnalashtirish metodidir. O'qilgan ertak yoki hikoyani bolalar bilan rollarga bo'lib sahnalashtirish ularda kitobga nisbatan yanada katta qiziqish uyg'otadi. Masalan, “Bo'g'irsoq”, “Zumrad va Qimmat”, “Qizil qalpoqcha” kabi ertaklarni sahnalashtirish orqali bola nafaqat voqeani eslab qoladi, balki uni his qiladi, qahramon xarakterini tushunadi va ijodiy fikrlashga o'rganadi.

Shulardan biri savol-javob metodidir. Kitob o'qib bo'lingach, tarbiyachi bolalarga sodda savollar beradi: “Senga qaysi qahramon yoqdi?”, “Nima uchun u yaxshi bola deb o'ylaysan?”, “Agar sen uning o'rnida bo'lsang nima qilarding?” kabi savollar bolaning fikrlashini faollashtiradi. Bu usul bolaning mustaqil fikr bildirish, tahlil qilish va muloqot qilish ko'nikmasini rivojlantiradi.

SHu bilan birga kitob burchagini tashkil etishdir. Maktabgacha ta'lim tashkilotida va uy sharoitida bolalar uchun alohida kitob burchagi bo'lishi kerak. Bu joy yorug', qulay, rangli va bolalar e'tiborini tortadigan tarzda jihozlanishi lozim. Ertak kitoblari, she'rlar, topishmoqlar, rasmlar va yumshoq o'yinchoqlar bilan bezatilgan kitob burchagi bolada mustaqil ravishda kitobga murojaat qilish odatini shakllantiradi.

Shunga qaramasdan ota-onalar bilan hamkorlikdir. Bolani kitobga qiziqtirish faqat tarbiyachi zimmasidagi vazifa emas. Oila muhitida ham kitobxonlik madaniyati mavjud bo'lishi zarur. Kechqurun birgalikda ertak o'qish, dam olish kunlari kutubxonaga borish, tug'ilgan kunda kitob sovg'a qilish kabi oddiy odatlar katta natija beradi. Ota-onaning shaxsiy namunasi bu borada eng kuchli pedagogik vositadir.

Shular kabi xalq og'zaki ijodidan foydalanishdir. Maqollar, topishmoqlar, tez aytishlar, alla va ertaklar bolalarning til boyligini oshiradi va kitobga yaqinlashtiradi. Ayniqsa, milliy ertaklar orqali bolalarda Vatanga muhabbat, milliy qadriyatlarga hurmat va ma'naviy barkamollik shakllanadi. Hozirgi zamonaviy axborot vositalaridan oqilona foydalanishdir. Audioertaklar, bolalar uchun mo'ljallangan elektron kitoblar, animatsion hikoyalar to'g'ri tanlangan taqdirda kitobga qiziqishni

oshiradi. Biroq bu vositalar oddiy kitob o‘rnini bosmasligi, aksincha unga yo‘naltiruvchi vosita bo‘lishi kerak. O‘ninchi usul — rag‘batlantirish metodidir. Bola kitob tinglagani, ertak aytib bergani yoki she‘r yod olgani uchun maqtov eshitsu, unda yanada katta ishtiyoq paydo bo‘ladi. Rag‘bat moddiy emas, ko‘proq ma‘naviy bo‘lishi kerak: “Sen juda yaxshi tinglovchisan”, “Bugun ertakni juda chiroyli aytiding” kabi iliq so‘zlar bolaning ichki motivatsiyasini oshiradi.

Demak, bolalarni kitobga qiziqtirish tizimli, izchil va sabr talab qiladigan pedagogik jarayondir. Bu jarayonda bolaga bosim o‘tkazish emas, balki muhabbat uyg‘otish eng muhim tamoyil hisoblanadi.

XULOSA

Bolalarni kitobga qiziqtirishning ilk pedagogik usullari maktabgacha ta‘limning eng dolzarb va muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki bolalik davrida shakllangan kitobxonlik odati insonning butun hayoti davomida unga hamroh bo‘ladigan ma‘naviy ehtiyojga aylanadi. Kitob bola tafakkurini rivojlantiradi, nutqini boyitadi, dunyoqarashini kengaytiradi va uni komil inson bo‘lib voyaga yetishiga xizmat qiladi.

Kitobga muhabbat majburlash orqali emas, balki qiziqtirish, mehr va to‘g‘ri pedagogik yondashuv orqali shakllanadi. Ifodali o‘qish, rasmi kitoblar, ertak terapiyasi, sahnalashtirish, savol-javob metodlari, kitob burchaklari, ota-onalar bilan hamkorlik va milliy ertaklardan foydalanish bolalarda kitobga bo‘lgan samimiy qiziqishni kuchaytiradi.

Pedagog va ota-onalar bu jarayonda birgalikda harakat qilishi zarur. Bola kattalarning kitobga bo‘lgan munosabatini kuzatadi va undan o‘rnak oladi. Shu sababli oilada kitob muhiti yaratish, bog‘chada esa kitobxonlikka yo‘naltirilgan pedagogik muhitni shakllantirish muhim vazifadir.

Kelajak avlodning bilimli, tafakkuri teran, ma‘naviy barkamol bo‘lib ulg‘ayishi aynan bugungi kitobga bo‘lgan munosabatga bog‘liqdir. Shunday ekan, bolalarni kitobga qiziqtirish har bir pedagog va ota-onaning ustuvor vazifasi bo‘lib qolishi zarur.

Bolalarni kitobxonlikka yo‘naltirishning ilk pedagogik usullari faqatgina texnik ko‘nikmalarni shakllantirish emas, balki shaxsning ma‘naviy poydevorini qurish jarayonidir. Tadqiqotlar va pedagogik tajribalar shuni ko‘rsatadiki, kitobga bo‘lgan muhabbat mexanik ravishda yuzaga kelmaydi; u oilaviy muhit, ta‘lim dargohi va bolaning ichki dunyosi o‘rtasidagi uyg‘unlik natijasida tug‘iladi. Maqolada ko‘rib chiqilgan usullar — ovoz chiqarib o‘qishdan tortib, shaxsiy namuna ko‘rsatishgacha — barchasi bolaning psixologik ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan.

Zamonaviy raqamli texnologiyalar asrida bolani kitobga qaytarish murakkabdek tuyulishi mumkin, biroq pedagogikaning klassik tamoyillari hamon o‘z kuchini yo‘qotgani yo‘q. Bolaning ilk yoshidan boshlab kitobni o‘yinchoq kabi yaqin va qiziqarli buyum sifatida qabul qilishi, kelajakda uning mustaqil fikrlaydigan, tahlil qila oladigan va intellektual salohiyati yuqori shaxs bo‘lib yetishishini ta‘minlaydi. Erkin tanlov imkoniyatining berilishi esa bolada o‘z fikriga ega bo‘lish va intellektual jasorat hissini uyg‘otadi.

Pedagogik yondashuvlarning eng muhim xulosasi shuki, kitobxonlikka majburlash — mutolaadan butunlay sovuq bo‘lishning eng qisqa yo‘lidir. Buning o‘rniga, bolaning qiziqishlari bilan hisoblashish, u bilan birga asar qahramonlari ustida bahslashish va kitob mutolaasini oilaviy marosim darajasiga ko‘tarish kutilgan natijani beradi. Mazkur jarayonda ota-ona va pedagogning roli shunchaki ma‘lumot yetkazuvchi emas, balki sehrli dunyoga yo‘l ko‘rsatuvchi "yo‘lchi" vazifasidan iborat bo‘lishi lozim.

XULOSA o‘rnida aytish mumkinki, kitobga oshno bo‘lgan bola hayotning qiyinchiliklarini engib o‘tishda ma‘naviy quvvatga ega bo‘ladi. Maqolada ta‘kidlangan usullarni tizimli ravishda

qo'llash jamiyatimizda intellektual avlodning shakllanishiga xizmat qiladi. Kitob — bolaning qo'lidagi oddiy sahifalar emas, balki uning kelajagini yorituvchi nurdir. Shu bois, ilk pedagogik usullarni to'g'ri tanlash va ularni mehr bilan tatbiq etish har bir tarbiyachining ustuvor vazifasi bo'lib qolishi shart

Kelajak avlodning intellektual salohiyati bugun biz ularning qo'liga qanday kitob berayotganimizga va uni qanday taqdim etayotganimizga bog'liq. Pedagogik jamoatchilik va otalar o'rtasidagi uzviy bog'liqlik, maktabgacha ta'lim muassasalarida "sehrli mutolaa burchaklari"ning tashkil etilishi hamda milliy va jahon adabiyoti durdonalarining bolalarbop talqinlarini ko'paytirish — ushbu sohadagi strategik vazifalardir. Shuni yodda tutishimiz kerakki, kitob o'qishga yo'naltirilgan sarmoya — bu millatning yorug' kelajagiga tikilgan eng ishonchli sarmoyadir.

References:

1. Mirziyoyev Sh.M. "Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha komissiya tuzish to'g'risida"gi farmoyishi. – Toshkent, 2017.
2. Yo'ldoshev J.G'. "Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish". – Toshkent: Fan va texnologiya, 2008.
3. Zunnunov A. "Pedagogika tarixi". – Toshkent: Sharq, 2004. (Bolalar tarbiyasida mutolaaning o'rni qismi).
4. Hoshimov K., S.Nishonova. "Pedagogika tarixi". – Toshkent: O'qituvchi, 2005.